

Skupno načrtovanje – boljši odnosi

Preventivno delo z namenom zmanjšati nasilje na OŠ »Jožeta Krajca« Rakek

Tjaša Prudič, OŠ »Jožeta Krajca« Rakek

Konflikti so sestavni del našega življenja. Vsak izmed nas ima svoje mnenje, svoj pogled na svet, svoje vrednote ... Ker je naše doživetje drugačno, menimo, da nismo slišani, in se postavljamo v vlogo žrtve, prežete z občutki negotovosti, zmedenosti, ranljivosti in jeze; večkrat smo v stresu in krhamo medosebno zaupanje. Da bi se taki občutki pojavljali manjkrat, se je treba zavedati, kako pomembno je konflikte reševati. Še bolj pa se je treba zavedati, da niso konflikti tisti, ki so krivi za nesoglasja, prepire, nasilje ... temveč je vzrok za to pravzaprav nesposobnost konstruktivnega reševanja konfliktov ... Prepir, pretep, spor, nesporazum, nestrinjanje, nesoglasje, nasprotovanje, odklanjanje, neupoštevanje so pojavne oblike konflikta, ki jih zaznamo v šoli in jih učencem pomagamo reševati (Iršič, 2004). Na konflikte v šoli se lahko učitelj različno odzove. Učencem lahko rešitev vsili, lahko popusti učenčevim zahtevam ali pa učencem pomaga do soustvarjanja rešitve. Odločiti se za tretjo pot, pomeni odločiti se za način, pri katerem učence učimo utrditi odnos, povečati pripravljenost za sodelovanje in povečati medsebojno zaupanje, ter za način, kako naj izboljšajo svojo sposobnost za nadaljnje reševanje konfliktov (Prgić, 2010).

Večina strokovnih delavcev v šoli se verjetno zaveda pomena nenasilne komunikacije in reševanja konfliktov. Vprašanje pa je, koliko učence tudi zares navajamo na nenasilno komunikacijo in jih učimo ustrežnejših oblik reševanja konfliktov. Na naši šoli smo zato prizadevanja vsakega posameznega strokovnega delavca strnili v skupno pot. Znotraj aktiva oddelčnih skupnosti, ki ga kot svetovalna delavka vodim, smo se, ob zavedanju, da bomo večji napredek dosegli ob kontinuiranem skupnem delu, odločili za rdečo nit – nenasilno komunikacijo.

Skupna tema se je že nekaj časa sama ponujala na delavnicah učiteljskega zbora, ki jih vsake tri mese-

ce izvedemo, da izpostavimo moteče dejavnike in se skupaj dogovorimo za enoten način ravnanja, kako jih zmanjšati. Na teh delavnicah imajo vsi učitelji možnost izpostaviti težavo, ki jo zaznajo; skupaj jo osvetlimo in poiščemo rešitve. Z nekaj skupnega truda nam je uspelo rešiti manjše težave, kot so zamujanje na šolske ure, slabo ločevanje odpadkov, uporaba mobilnih telefonov ... Kljub dogovorom pa sta na tabli vedno ostajala nasilje med vrstniki in nasilna komunikacija – to je bilo naše stanje.

Aktiv oddelčnih skupnosti: odločitev za krepitev nenasilne komunikacije pri učencih

Ko me je ravnateljica imenovala za vodjo aktiva oddelčnih učiteljskih zborov, sem podrobno preučila Programske smernice za načrtovanje dela oddelčnih učiteljskih skupnosti (2005) in bodoče razrednike sklicala na aktivu. Programske smernice (2005) povedo, da naj bi polovico vsebine razrednih ur pokrivala vnaprej načrtovane teme. Ker je analiza stanja pri nas pokazala potrebo po nenasilni komunikaciji, sem pri razrednikih preverila, ali bi bila to lahko skupna tema za naslednje leto. Verjela sem, da se bodo na mojo pobudo odzvali, saj sem izhajala iz skupnih ugotovitev in tako ubesedila našo potrebo – nenasilno komunikacijo.

Izhajali smo iz definicije, da je nenasilna komunikacija »način komunikacije, pri kateri človek izraža svoje želje, čustva, potrebe, mnenja ter kritike na način, s katerim poskrbi, da se sam v celoti izrazi in da se obenem sogovornik čuti sprejetega, slišane, predvsem pa varnega.« (Nenasilna komunikacija)

Cilji:

V skladu z gornjo definicijo smo se dogovorili, da bomo učence najprej naučili prepoznavanja čustev pri sebi in drugih.

Kot naslednji cilj smo opredelili, da bomo učence seznanili s tem, kaj je nasilje, in jim pomagali, da bodo postali bolj občutljivi za nasilje.

Odločili smo se tudi, da bomo učence seznanili z bolj konstruktivnimi načini reševanja konfliktov (razgovor, mediacija, restitucija) in jim pomagali ugotoviti, da so sami glavni akterji pri njihovem reševanju.

Na višji stopnji pa smo si zastavili naslednje cilje: pomagati učencem utrditi dobre medosebne odnose, občutek pripadnosti skupini in vživljanje v druge ter okrepiti pozitivno prepričanje o sebi in se urediti v spopadanju s stresom.

Nato je sledilo načrtovanje aktivnosti za dosego cilja. Večino aktivnosti razredniki izvajajo sami, nekatere izvajam jaz, nekatere zunanji izvajalci.

Aktivnosti po razredih:

V prvem in drugem razredu povabimo v šolo zunanjo izvajalko, ki učence v okviru delavnic uči prepoznavati čustva, jih ubesediti in jih prepoznati pri drugih. Enako znanje razredniki utrjujejo z učenci pri pouku.

V tretjem razredu razredniki učencem v okviru razrednih ur predstavijo različne pojavnne oblike nasilja, predvsem se osredotočijo na nespoštljivo komunikacijo, učence pa navajajo na ustrezno ravnanje ob zaznavi nasilja in na spoštljivo komunikacijo.

V četrtem in petem razredu izvajam 16-urne delavnice Zavoda RAKMO, katerih cilji so prepoznati konfliktna situacija v vsakdanjem življenju in možne načine razreševanja, spoznati nasilno in nenasilno reševanje problemov, razvijanje občutka pripadnosti, povezanosti, tolerantnosti, urjenje v mirnem in konstruktivnem reševanju konfliktov.

V šestem razredu učence odpeljemo na tabor doživljajske pedagogike in s socialnimi ter timskimi

igrami krepimo pripadnost skupini, zavedanje čustev in potreb drugih ter izražanje mnenj in pobud na način, da drugih ne prizadenemo.

V sedmem razredu učenci z razrednikom utrjujejo ustrezne načine reševanja konfliktov z igro vlog (odigrajo konfliktno situacijo, jo ovrednotijo in odigrajo ponovno z ustrežnejšim načinom razrešitve). Razrednik krepi pozitivne vrednote (medsebojno sprejemanje, znati se poslušati, spoštovanje ...) s pomočjo priročnika za razredne ure Iskalci biserov (Vtič-Tršinar, 2001).

V osmem in devetem razredu pa razredniki izvedejo preventivne delavnice 10 korakov do boljše samopodobe po istoimenskem priročniku (spoštujem se in se sprejemam; postavim si cilje in si prizadevam, da bi jih dosegel; sodelujem z drugimi in jih sprejemam, imam prijatelje; ne izogibam se problemom, poskušam jih reševati; učim se spopadati s stresom; izbiram pozitivne misli; prevzemam odgovornost za svoje vedenje; zavedam se, da sem edinstven in neponovljiv človek; postavim se zase; prepoznavam, sprejemam in izražam čustva).

V nadaljevanju podrobneje predstavljam tri od vseh naših aktivnosti.

Prostovoljstvo

Učencem II. in III. triade dajemo možnost, da utrjujejo vrednote prostovoljstva in pomoči. Naj povem, da sem sama na pot prostovoljstva kot preventivnega delovanja stopila, ko sem se priključila izobraževanju Slovenske filantropije z naslovom Prostovoljstvo – krepitev vrednot nenasilja. V okviru 5-dnevnega izobraževanja sem spoznala, kaj vse lahko prostovoljstvo prinese mladim. Prostovoljstvo prinaša veselje, dobro voljo in občutek lastne vrednosti, omogoča izkustveno učenje odgovornosti, razvija sočutje in posluš za potrebe soljudi, daje občutek smisla in preganja brezvoljnost, omogoča tudi otrokom s težavami, da se uveljavijo na pozitiven in koristen način, krepi socialne veščine, izboljšuje medosebne odnose, sprošča in s tem zlahtni šolsko klimo ter preprečuje in odpravlja nasilje v šolah (Prostovoljstvo – krepitev vrednot nenasilja).

Ugotovitve z izobraževanja sem predstavila učiteljskemu zboru, učencem sem na razrednih urah predsta-

vila prostovoljstvo, v naslednjem letu pa razpisala interesno dejavnost prostovoljstvo. Z nekaj učenci, ki so se na dejavnost prijavili, smo raziskali, kaj prostovoljstvo je in kje se oni vidijo kot prostovoljci. Začeli smo z nekaj obiski starostnikov v domu starejših, kjer smo jim z družabnimi igrami in pesmijo krajšali čas, z obiski oskrbovancev v varstveno-delovnem centru, načrtovali smo pomoč mlajšim v okviru podaljšane bivanja in pomoč učencem pri domači nalogi v t. i. sobi sodelovanja. Vzporedno je na naši šoli večji del zbiralnih akcij vodila ena izmed učiteljic. Po dveh letih sem pristopila k njej in jo spodbudila, da sva skupaj načrtovali šolski projekt prostovoljstvo. Imela je veliko dobrih idej, poznala je krajane, ki bi bili veseli pomoči in preživljanja prostega časa z mladimi, in tako dodala svoje ideje in zagnanost v širjenju prostovoljstva. Z inovativnejšimi akcijami, kot so izdelovanje butaric za starostnike, Staro za novo – razprodaja starih oblačil, medgeneracijsko druženje na krajevnem pohodu, redno praznovanje svetovnega dneva mladih prostovoljcev ..., in ohranitvijo že vpeljanih aktivnosti se je v letošnjem šolskem letu k interesni dejavnosti – ki pa je vse več kot to – prijavilo več kot petdeset učencev.

Učinki vpeljave boljše načrtovanega spodbujanja prostovoljstva so zelo pozitivni. V te oblike se večkrat vključujejo (ali pa jih k vključitvi spodbudimo) učenci z manj priložnostmi, da bi se izkazali na učnem področju, in tako dobijo povratno informacijo, da so uspešni, začutijo veselje ob občutku lastne vrednosti in se uveljavijo na pozitiven način. Pozitivne šolske izkušnje in uspešnost pri interesnih dejavnostih pa so varovalni dejavniki šole (Pušnik, 2003).

Najine združene moči, sodelovanje in iskanje priložnosti za prostovoljske dejavnosti učencev, so se obrestovale – ko na oglasno desko pritrdiva obvestilo, da bo v domu starostnikov potekala tombola in potrebujejo pomočnike, se prosta mesta hitro napolnijo. In najbolj naju veseli, ko tja odpeljeva učno šibkejšo in vzgojno zahtevnejšo učenca, ki naslednji dan po hodniku hitijo za nama in sprašujejo: »Učiteljica, kdaj bomo spet šli?«

Smernice za odkrivanje, preprečevanje in obravnavo nasilja

Zagotovo smo velik korak k nenasilju storili tudi s sprejemom Smernic za odkrivanje, preprečevanje in obravnavo nasilja na OŠ »Jožeta Krajca« Rakek.

Delovna skupina je s pomočjo priročnika za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje z naslovom Vloga šole pri zmanjševanju nasilja (2003) in v skladu z načeli spoprijemanja z nasiljem v šolskem prostoru (Smernice za analizo... MŠŠ, 2004) pripravila teoretično podlago za preventivno delovanje šole in enotno postopanje ob zaznavi nasilja. Ugotovili smo, da so varovalni dejavniki šole pozitivne šolske izkušnje učencev, dober učitelj, učna uspešnost, uspešnost v interesnih dejavnostih ter sprejetost v skupini vrstnikov, ogrožajoči dejavniki pa neustrezna šolska (razredna) klima, nejasna šolska pravila, učni neuspeh in nasilje med vrstniki (Pušnik, 2003).

Ta izhodišča smo predstavili učiteljskemu zboru in na njihovi podlagi skupaj z učitelji načrtali preventivno delovanje šole. V preventivne dejavnosti smo vključili delo v skladu z vzgojnim načrtom – dejavnosti za zadovoljevanje potreb učencev, redne delavnice strokovnih delavcev, na katerih sprotno evalviramo in načrtujemo vzgojne dejavnosti, delo v skladu z načeli UNESCO-ve šole, delo v skladu s konceptom dela z učenci z učnimi težavami, prepoznavanje in delo z učenci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ustvarjanje dobrih pogojev za kvalitetno delo učiteljev, skupno načrtovanje in sooblikovanje skupne teme dela oddelčnih skupnosti, skrbno izbira na izobraževanja in delavnice za starše, sooblikovanje pravil šolskega reda, hišnega reda in vzgojnega načrta skupaj s starši in učenci ter načrtovanje interesnih dejavnosti glede na interese učencev.

Preventivne dejavnosti ob koncu šolskega leta skupaj evalviramo in načrtujemo nadaljnje delo za naslednje šolsko leto. Menimo, da smo v preteklih letih z opisanim delom utrdili varovalne dejavnike šole, saj beležimo manj zapisov neprimernih vedenj, kot smo jih prej.

Ne glede na vse pa opazujemo, da se učenci bolj znajdejo v individualnih situacijah; vedo, kako bi rešili problem, imajo dobre ideje, pa vendar v skupini težje pridejo do rešitve. Učenci plakat raje naredijo sami kot v dvojici, raje vidijo, da jim povemo, kako naj rešijo problem, kot da se morajo dogovoriti, raje pridejo prosit za pomoč učitelja kot vrstnika ... Da bi med učenci okrepili medosebne odnose, jih naučili spoznavati lastno delovanje v skupini, jih naučili prepoznati, kaj lahko skupini doprinesejo, in ne nazadnje, katere so njihove šibke lastnosti, smo v šolo vpeljali koncept doživljajske pedagogike.

Doživljajska pedagogika

Doživljajska pedagogika je mlada in vedra pedagoška disciplina; njen namen je priklicati tiste oblike in načine življenja, ki nam jih jemlje moderni čas (Ziegenspeck, Fischer, Bitz, 2005, v: Kranjčan, 2007). Z umikom v drugo okolje in učenjem skozi igro – izkušnjo se učenci razvijajo na osebnotnem, socialnem, motoričnem in kognitivnem področju. Navodila so vedno preprosta, učenci morajo igro oz. problem premagati skupaj. Npr.: vsi učenci se morajo podati skozi t. i. *pajkovo mrežo*, vendar vsak skozi svojo odprtino. Učenci se morajo dogovoriti, poiskati strategijo, si zaupati in skupaj rešiti nalogo. S takim načinom dela učenci krepijo pripravljenost za sodelovanje, doživljajo uspeh, iščejo kreativne ideje, pridobivajo sposobnosti povezovanja in zaupanja drugim, krepijo komunikacijske spretnosti (znajo izraziti mnenje, čustva, sodelovati pri skupinskih odločitvah), prevzemajo odgovornost, razvijajo občutek za skupino, razvijajo solidarnost, pripravljenost pomagati, sooblikujejo skupna pravila in jih upoštevajo, odkrivajo konflikte in razvijajo kompromise, sodelujejo, razvijajo senzibilnost za občutke in težave drugih, razvijajo grobo in fino motoriko ter tudi nekatera znanja (Farkaš, 2013). Doživljajska pedagogika torej razvija vse tisto, kar želimo učencem dati, da bodo ti zadovoljni s seboj, da se bodo znašli v skupini, da bodo pripravljeni sprejemati drugačne in iskati kompromise.

Letos smo organizirali že tretji dvodnevni tabor doživljajske pedagogike. Priprave na tabor začnemo v šoli na razrednih urah, pri katerih se učenci seznajajo s projektom in oblikujejo skupen urnik, pravila, obroke, ki jih bodo pripravili, ter si razdelijo zadolžitve. Te razredne ure so zahtevne in naporne tako za učence kot za učitelje. Učenci se kljub vodenju s težavo sami dogovorijo za ustrezen urnik ali za obrok. Vedno se izkaže, da bi najraje videli, da bi bila urnik in jedilnik že pripravljena. Ker se jim le s težavo uspe dogovoriti in ob tem marsikdo med njimi čuti nelagodje, ob koncu ure vedno izvedemo kratke sprostitvene in timske igre, ki jih lahko uspešno opravijo.

Na dvodnevem taboru so učenci tisti, ki vodijo potek in skrbijo, da se držijo urnika, učitelji pa izvajamo le tisti del, ki zadeva delavnice. Pri po-

samezni delavnici najprej začnemo z igro ogrevanja, po navadi je to ena od iger lovljenja. Učenci so vedno navdušeni nad igro *ščipalke* – vsak učenec nase pripne tri ščipalke in mora v določenem času uloviti čim več ščipalk drugih ter jih pripeti nase. Nadaljujemo s spoznavno igro, ena izmed teh je *zastavice*. Učenci naredijo zastavice, na katere zapišejo svoje ime in simbole, ki jih predstavljajo; zastavice predstavimo in obesimo. Sledi timska igra, na primer že prej opisana *pajkova mreža*, na koncu pa igra zaupanja. Z igrami zaupanja tudi spoznavamo dovoljen dotik in bližino. Najprej začnemo z *vodenjem slepega*, zadnji dan pa končamo z *vremensko masažo* – učenci se masirajo po hrbtu ob pripovedovanju zgodbe (Kranjčan in Kranjčan, 2011). Po vsaki igri sledi evalvacija. Učenci dobijo možnost povedati, kako so se počutili, kaj jim je bilo všeč, kaj bi želeli spremeniti, slišijo, kaj o njihovem ravnanju menijo drugi, in spoznavajo, kako pomembno je, da se ob drugem počutijo varno, mu zaupajo in se potrudijo za dobro delo skupine. V skupni evalvaciji si vsak učenec izdela knjižico, v katero mu vsak udeleženec napiše, v čem se je izkazal, v čem je bil uspešen in pri čem bi lahko vložil še več truda.

Letos smo na tabor doživljajske pedagogike peljali razred, v katerem je tudi učenec z Duschennovo mišično distrofijo, ki se lahko po prostoru giblje le z električnim vozičkom in rok ne zmore veliko uporabljati. Pretresli smo igre, ki bi se jih lahko igrali skupaj z njim, jih nekaj prilagodili ter izvedli tudi igro *pajkova mreža*. Z veseljem smo opazovali njegovo vključenost tako v igre kot v skupne zadolžitve. In videti, kako ga je sošolka pri igri *vodenje slepega* vodila za roko tako, da je sam premikal voziček, je bilo zadovoljujoče.

Učenci – kljub začetnim težavam in konfliktom, ki jih povzroča dejstvo, da bo igra končana le, če bodo vsi prispevali svoj delež – na taboru uživajo. Umik od znanega okolja v naravo, drugačen pristop k delu in izkustveno učenje pa jim omogočajo, da že v dveh dneh intenzivnega dela (ki se ga največkrat ne zavedajo) spremenijo pristop k reševanju skupnih problemov. Timske igre drugega dne so vedno rešene v pol krajšem času in učenci drugi dan kažejo večje zadovoljstvo ob opravljeni nalogi ter ga v skupnih evalvacijah tudi izrazijo.

Sklep

Tako kot na skupno reševanje problemov navajamo otroke, moramo k problemom pristopiti tudi odrasli – skupaj. Skupna potreba po spremembi je bila začetek naše skupne poti pri odkrivanju, preprečevanju in ravnanju ob zaznavi nasilja. Naši potrebi je sledil cilj, da bomo krepili varovalne dejavnike šole (pozitivne šolske izkušnje, dober učitelj, učna uspešnost, uspešnost pri interesnih dejavnostih, sprejetost v skupini vrstnikov (Pušnik, 2003)) in s premišljenim načrtovanjem učence postavili v tak šolski prostor, v katerem jih bomo pripravili na življenje in jih naučili, da bodo fleksibilni na vseh področjih svojega življenja in zmožni lastnega, tehtnega, zanje pravilnega razmisleka o vseh večjih in manjših vsakodnevnih ovirah, s katerimi se bodo spopadali (Vzgojni načrt, 2011).

Želim si, da bi v letošnjem letu in prihodnjih letih še nadalje krepili vrednote prostovoljstva in da bi ideje doživljajske pedagogike še bolj vpletli v vzgojno delovanje naše šole, s tem pa učence še močnejše navajali na bolj konstruktivno reševanje konfliktov in nenasilno komunikacijo. K doživljajski pedagogiki in njenim pozitivnim učinkom nameravam skupaj z dvema sodelavkama pritegniti tudi druge učitelje. Mogoče tudi z doživljajskim taborom za učitelje.

Viri in literatura

Delo v okviru aktiva oddelčnih skupnosti v: Letni delovni načrt za šolsko leto 2016/2017, str. 66–68, <http://osrakek.si/wp-content/uploads/2016/09/ldn-15.9.2016-1-1.pdf> (dostopno 26. 11. 2016).

Farkaš, M. (2013). Doživljajska pedagogika v osnovni šoli. Diplomsko delo. Ljubljana.

Iršič, M. (2004). Umetnost reševanja konfliktov. Ljubljana: Rakmo.

Kranjčan, M. (2007). Osnove doživljajske pedagogike. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Kranjčan, M. in Kranjčan N. (2011). Igre v doživljajski pedagogiki. Ljubljana: Društvo za doživljajsko pedagogiko.

Nenasilna komunikacija <http://www.drustvo-dnk.si/onasilju/nenasilna-komunikacija.html#gor> (dostopno 26. 11. 2016).

Prgić, J. (2010). Šolska in vrstniška mediacija: Vse, kar morate vedeti o mediaciji v šoli. Griže: Svetovalno-izobraževalni center MI.

Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti v osnovnih in srednjih šolah ter v dijaških domovih (2005). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Programske_smernice_za_delo_ouz_in_os.pdf (dostopno 26. 11. 2016).

Projekt prostovoljstvo <http://osrakek.si/solski-projekti/> (dostopno 26. 11. 2016).

Prostovoljstvo – krepitev vrednot nenasilja. (2011). Brošura. Ljubljana: Slovenska filantropija.

Pušnik, M. (2003). Vloga šole. V: Vloga šole pri zmanjševanju nasilja: priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Smernice za analizo, preprečevanje in obravnavo/obvladovanje nasilja v šolskem prostoru (2004). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, šolstvo, znanost in šport. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/Smernice_nasilje.pdf (dostopno 26. 11. 2016).

Smernice za odkrivanje, preprečevanje in obravnavo nasilja na OŠ »Jožeta Krajca« Rakek http://osrakek.si/wp-content/uploads/2013/09/Smernice-za-odkrivanje-prepre%C4%8Devanje-in-obravnavo-nasilja-na-O%C5%A0-Jo%C5%BEeta-Krajca-Rakek_10.2.2014.pdf (dostopno 26. 11. 2016).

Vtič-Tršinar, D. (2001). Iskalci biserov: priročnik za razredne ure: gradivo za razredne ure, projektne dneve, izbirine vsebine in roditeljske sestanke. Maribor: Društvo za boljši svet.

Vzgojni načrt OŠ »Jožeta Krajca« Rakek (2011). <http://osrakek.si/wp-content/uploads/2013/09/VzgojniNacrt2013.pdf> (dostopno 26. 11. 2016).